

Kennisagenda Participatie 2024

Versie 1.0

Datum januari 2024

Status Openbaar

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Ontwikkeling en doelen Kennisagenda	5
2.1	Historie en achtergrond	5
2.2	Focus, doel en doelgroep Kennisagenda	5
2.3	Totstandkoming Kennisagenda	6
3	Afgerond onderzoek (2021-2023)	8
3.1	Inleiding	8
3.2	Toepassen van aanvaarde participatie-inzichten in de participatiepraktijk – individuele context	8
3.3	Digitale participatie	8
3.4	Rol politici bij participatie	9
3.5	Weerstand tegen de rol van participatie	9
3.6	Toepassen van aanvaarde participatie inzichten in de participatiepraktijk – institutionele context.	10
3.7	Vervallen onderzoeksthema’s uit Kennisagenda 2021	10
4	Actuele onderzoeksthema’s (2023-2024)	12
4.1	Inleiding	12
4.2	Toepassen van aanvaarde participatie inzichten in de participatiepraktijk – individuele context (derde deel)	12
4.3	De repertoires van participatieprofessionals	12
4.4	Fitting the forum to the fuss	13
4.5	Q-methodology als participatietool	14
4.6	Groei, bloei, conflict en ontmoeting	14
4.7	Het maatschappelijk rendement van digitale participatie	15
5	Mogelijke toekomstige onderzoeksthema’s (2024-)	16
5.1	Inleiding	16
5.2	De rol en positie van de politiek, overheid en bestuurders bij participatie	17
5.3	De rol en positie van de belanghebbenden/participanten	18
5.4	De rol, competenties en positie van de participatieprofessional	19
5.5	Het proces van ontwerpen van- en samenwerken in een participatieproces	20
6	Colofon	23

1 Inleiding

Dit is de tweede Kennisagenda Participatie, na een eerste agenda in 2021.

Vergrijzing, migratie, bevolkingsgroei, een stijgend opleidingsniveau, *Artificial intelligence* (AI), veranderende politieke verhoudingen, de klimaat- en energietransitie, zijn enkele voorbeelden die participatie in de afgelopen jaren hebben beïnvloed. Deze trends en thema's zullen dat ook in de komende decennia doen. Daarom is het goed om de Kennisagenda Participatie geregeld te actualiseren. Kennisthema's en kennisvragen formuleren is een doorlopend proces, waarbij steeds nieuwe vragen opkomen en steeds weer oude vragen worden afgevoerd. Een kennisagenda is dus nooit af.

Er wordt al veel kennis over participatie ontwikkeld. Maar de vraag is of deze kennis in voldoende mate antwoord geeft op de behoeftes die op het ogenblik in de praktijk leven. Deze Kennisagenda wil kennisvragen agenderen die zowel voor de praktijk als voor de wetenschap van belang zijn. Goede participatie betekent namelijk kennen én kunnen. Deze agenda wil ook zorgen dat de vraag om- het en aanbod van nieuwe kennis goed op elkaar is afgestemd waardoor kennis sterker, verder en sneller gaat stromen in het kennisnetwerk Participatie¹.

Deze Kennisagenda is deels een weerslag van de eerste POP (Participatie: Onderzoek en Praktijk) bijeenkomst in februari 2023 waar participatieprofessionals vanuit universiteiten, hogescholen, overheden, adviesbureaus en andere partijen samen kwamen voor ontmoeting en uitwisseling van kennis en ervaringen op het gebied van participatie. Ruim honderd deelnemers waren aanwezig.

Dit document begint in hoofdstuk 2 met de achtergronden, doelen en samenstelling van de Kennisagenda. Vervolgens volgen er drie hoofdstukken met thema's en kennisvragen. Het derde hoofdstuk is een korte terugblik op de uitvoering van de eerste Kennisagenda uit 2021. Dit betreft afgerond onderzoek.

Hoofdstuk 4 gaat over onderzoek dat in 2024 zal worden afgerond; het betreft onderzoek dat in 2023 gestart is of zeer binnenkort in 2024 gestart zal worden. Het onderzoek dat mede door het POP-netwerk is geïnitieerd (via de zogenaamde onderzoeksvouchers) komt in dit hoofdstuk ter sprake.

Een overzicht van de binnen het Kennisnetwerk actuele thema's en onderzoeksvragen komen, tot slot, in hoofdstuk 5 aan de orde. Dit zijn geagendeerde onderzoeksthema's en onderzoeksvragen die nog niet gestart zijn maar waarbinnen het kennisnetwerk Participatie belangstelling bestaat.

De samenstellers en schrijvers van deze agenda, wensen u veel plezier in het opdoen van inspiratie, het krijgen van praktijkervaring en het uitvoeren van participatie-onderzoek.

---

¹ Met het kennisnetwerk Participatie bedoelen we alle huidige en toekomstige onderzoekers en professionals in de praktijk die zich bezighouden met de kennisontwikkeling op het gebied van participatie.

2 Ontwikkeling en doelen Kennisagenda

2.1 Historie en achtergrond

Het Kennisknooppunt Participatie² heeft in 2021 het initiatief genomen tot het maken van eerste Kennisagenda Participatie. Een belangrijke reden daarvoor was dat de toegankelijkheid van de kennis, de kennisontwikkeling, en de kennisverspreiding in Nederland over participatie in het fysieke domein versnipperd is. Bovendien vindt er onvoldoende uitwisseling van kennis en expertise tussen onderzoekers op WO en HBO niveau, noch tussen deze onderzoekers en ervaren professionals uit de praktijk. Dit geldt met name voor kennis die een specifieke context overstijgt en dus in meerdere situaties kan worden toegepast. Dit was al zo in 2021 en is in 2023 nog steeds het geval.

Het Kennisknooppunt heeft in de jaren 2021-2023 gemerkt dat zij in bovenstaande constatering niet alleen staat. Daarom heeft het Kennisknooppunt in het maken van deze Kennisagenda (2023), veel meer dan in 2021, de samenwerking gezocht met andere organisaties. Resultaat is dat deze Kennisagenda het resultaat is van, en ook vóór, het netwerk van participatieprofessionals. Vier partijen in dit netwerk hebben een belangrijke rol gespeeld bij de totstandkoming van deze agenda:

- de Hanzehogeschool Groningen, Centre of Expertise Energy & Academie voor Sociale Studies;
- de Erasmus Universiteit Rotterdam, Erasmus School of Social and Behavioural Sciences;
- het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, directie Democratie en Bestuur;
- het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, directie Participatie.

Zij vormen het schrijversteam van deze agenda.

2.2 Focus, doel en doelgroep Kennisagenda

Er vindt veel, goed en nuttig participatie-onderzoek plaats bij vele kennisinstellingen, bedrijven en overheden in Nederland. Dat onderzoek moet doorgaan. Deze Kennisagenda wil dat onderzoek stimuleren, aanvullen of combineren maar zeker niet vervangen. Het begrip participatie, wordt hier als volgt gedefinieerd:

Participatie is een proces waarbij individuen, groepen en organisaties invloed uitoefenen op en controle delen over collectieve vraagstukken, beslissingen of diensten die hen aangaan.

Deze Kennisagenda richt zich in het bijzonder op kennis over participatie in het fysieke domein. Het fysieke domein omvat het terrein van wonen, ruimtelijke ordening, milieu, klimaatbeleid, water, landbouw, natuur, voedsel(kwaliteit), verkeer en vervoer en de ruimtelijk-economische ontwikkeling. Daarbij focust deze Kennisagenda op kennisvragen die in meerdere (lokale) contexten spelen en daardoor op *landelijke* niveau aandacht verdienen. Deze Kennisagenda richt zich op praktijkgericht onderzoek. Dat betekent dat de Kennisagenda zich richt op praktijkproblemen wat meestal ook betekent dat het onderzoek multidisciplinair is en ook dat de onderzoeksthema's zich verder strekken dan (alleen) het fysieke domein. De praktijk houdt namelijk geen rekening met de wetenschappelijke indeling in disciplines.

---

² Het Kennisknooppunt Participatie is onderdeel van de directie Participatie van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. De directie Participatie is de enige directie op Rijksniveau die zich full time met participatie bezig houdt en voelt daarom een speciale verantwoordelijkheid om het vakgebied participatie verder te ontwikkelen.

Meer specifiek omvat de Kennisagenda praktijkgericht onderzoek dat tegelijkertijd zowel fundamenteel als praktisch dient te zijn. Dit betekent dat de onderzoeksthema's van de Kennisagenda zowel voor de wetenschap als voor de praktijk van belang zijn: de onderzoeker ontwikkelt nieuwe generieke kennis (fundamenteel praktijkgericht onderzoek) en de praktijk professional past (nieuwe) kennis toe in een bepaalde (nieuwe) situatie om daarmee een probleem op te lossen of een kans te verzilveren (toegepast praktijkgericht onderzoek). Zowel de praktijk professional als de onderzoeker kan de kennis valideren en kennisleemten identificeren. Voor opname in de Kennisagenda geldt dan wel dat het vullen van de gevonden kennisleemten voor beiden van belang is.

De vier genoemde partijen willen, meer concreet, dat deze Kennisagenda voor het vak participatie:

- urgente kennisleemten inventariseert en prioriteert;
- dient als leidraad en stimulans voor het uitvoeren van fundamenteel praktijkgericht onderzoek en toegepast praktijkgericht onderzoek;
- de interactie tussen onderzoek en praktijk verder stimuleert;
- het huidige kennisnetwerk Participatie verbreed en versterkt door een verbindende schakel zijn tussen beleidsmakers, praktijkprofessionals en onderzoekers; deze groepen vormen de primaire doelgroep van deze agenda.

2.3 Totstandkoming Kennisagenda

Hoewel de overheid in bijna alle participatieprocessen betrokken is, kan de kennisbehoefte en de aanwezige (praktijk)kennis niet bij alleen de beleidsmakers worden gevonden³. Het opstellen van een kennisagenda kan niet zonder het betrekken van praktijkprofessionals en onderzoekers van buiten de overheid. Niet alleen kunnen zij helpen bij het vertalen van de kennisbehoefte in (onderzoekbare) kennisvragen, ze kunnen ook vragen prioriteren en de mate van urgentie versterken.

Deze Kennisagenda is daarom samengesteld door gebruik te maken van de volgende bronnen:

1. de Kennisagenda 2021;
2. de bijeenkomst participatie-professionals (POP1) van februari 2023;
3. persoonlijke en groepsgesprekken met een groot aantal deelnemers in het netwerk van participatie-professionals.

In de Kennisagenda Participatie 2021 werd een groot aantal onderwerpen genoemd die op korte termijn onderzocht zouden gaan worden. Daarnaast werd een aantal onderwerpen als 'urgent' aangeduid. In hoofdstuk 2 wordt een overzicht gegeven van de onderwerpen die geleid hebben tot onderzoek. De resultaten van dat onderzoek worden kort toegelicht. De onderwerpen die verder niet werden onderzocht worden eveneens vermeld. Van die laatste is bekeken, o.a. door gesprekken met participatie-professionals, hoe urgent deze thema's nog zijn. Indien er sprake was van blijvende urgentie, zijn deze thema's opnieuw opgenomen in deze Kennisagenda.

De eerste POP (Participatie: Onderzoek en Praktijk) bijeenkomst⁴ werd georganiseerd door dezelfde organisaties die deze Kennisagenda hebben geschreven. Ruim 100 onderzoekers en praktijkprofessionals op het gebied van participatie ontmoetten, wisselden kennis uit én kwamen tot een selectie van onderzoeksvragen. Die selectie is verwerkt in deze agenda.

³ Een open(er) overheid is een effectievere overheid, die met burgers en maatschappelijke organisaties gezamenlijk maatschappelijke vraagstukken aanpakt. De auteurs van deze Kennisagenda vinden dat vanzelfsprekend. Dit is echter nog geen standaard binnen de overheid. Vandaar dat deze Kennisagenda een voorbeeld is binnen het Actieplan Open Overheid 2023-2027.

⁴ Een verslag van deze bijeenkomst is via [deze webpagina](#) te downloaden.

Tijdens deze POP1 bijeenkomst is aangekondigd dat er onderzoeksvouchers beschikbaar zouden komen voor onderzoek op het gebied van participatie. Na een selectie⁵ zijn in juni 2023 vier vouchers uitgegeven. De thema's van de vier onderzoeken die mede door de vouchers worden bekostigd, zijn ook in deze agenda opgenomen (zie paragraaf 4.4-4.7).

Wat betreft de netwerkgesprekken is onder andere gesproken met vrijwel alle medewerkers van de directie Participatie van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat in 2022 en 2023. Tijdens deze gesprekken zijn alle nog niet uitgevoerde thema's uit de Kennisagenda 2021 en de thema's van de POP1 bijeenkomst aan de orde gekomen. Op basis van de gesprekken is een nadere selectie van thema's gemaakt.

---

⁵ Meer informatie over de selectiecriteria en het selectieproces is op [deze webpagina](#) te lezen

3 Afgerond onderzoek (2021-2023)

3.1 Inleiding

In de Kennisagenda 2021 werd een groot aantal thema's gepresenteerd. Tussen het najaar van 2021 en het voorjaar van 2023 werden binnen vijf thema's, onderzoek uitgevoerd. Deze onderzoeken werden geïnitieerd en (deels) gefinancierd door het Kennisknooppunt Participatie.

Alle onderzoeken hebben een tussen of eindproduct opgeleverd; sommige onderzoeken lopen door of krijgen een vervolgonderzoek.

Een overzicht van het uitgevoerd onderzoek wordt in dit hoofdstuk gegeven. Alle rapporten en essays die volgden uit deze onderzoeken zijn te vinden op de webpagina over onderzoek ([Link](#)) op de website van het Kennisknooppunt Participatie

3.2 Toepassen van aanvaarde participatie-inzichten in de participatiepraktijk – individuele context

Vele participatie-inzichten zijn al decennia bekend, onderschreven en kunnen vrijwel universeel worden toegepast; een voorbeeld is: 'laat weten aan de participanten wat je met hun inbreng gedaan hebt'. De praktijk laat echter zien dat, ondanks de bekendheid van deze inzichten, deze inzichten in die praktijk maar mondjesmaat worden toegepast.

Onderzoeksvraag

Wat zijn in de participatiepraktijk patronen of obstakels die het toepassen van de bekende inzichten en tools bemoeilijken?

Uitvoerenden

Martine de Jong (Twynstra Gudde) Merlijn van Hulst (Universiteit Tilburg) en Ingmar van Meerkerk (Erasmus Universiteit Rotterdam).

Voortgang

Doorlopend. Dit onderzoek heeft een breder doel gekregen dan eerst beoogd. Er is besloten dat dit onderzoek in drie fasen zal worden uitgevoerd en zich zal richten op de individuele participatieprofessional (zie paragraaf 2.5 voor een vergelijkbaar onderzoek dat zich meer richt op de institutionele context). De eerste fase betreft het inventariseren en samenstellen van deze inzichten, vuistregels. Welke zijn er en zijn ze bekend? Deze fase is afgerond.

De tweede fase gaat dieper in op de weerbaarheid van het toepassen van deze vuistregels in de praktijk. Hoe logisch de vuistregels ook lijken, er is een reden waarom het toepassen zoveel lastiger is dan het formuleren en herkennen van vuistregels. Deze fase wordt in 2023 afgerond. De derde fase onderzoekt het overwinnen van de barrières en het omgaan met dilemma's die daarbij spelen. Wat is ervoor nodig om dit te bereiken? Deze fase zal in 2024 gestart worden. Uiteindelijk zullen de resultaten van de drie fasen gebruikt worden als een basis voor het onderzoek naar het thema 'Repertoires van participatieprofessionals' (zie paragraaf 4.3).

Producten

- Publicatie 'Vuistregels voor participatie' ([Link](#)).
- Journalistiek artikel in 'Publiek Denken' ([Link](#)).

3.3 Digitale participatie

Tot de coronacrisis vond veel participatie offline plaats, onder andere door middel van overleggen, informatiebijeenkomsten, meedenksessies, onderhandelingstafels, workshops en dialogen. Met de uitbraak van COVID-19 is dit veranderd. Deze ontwikkeling heeft ook

effecten op e-participatie op de langere termijn. Welke effecten dat precies zijn, is niet met zekerheid te zeggen. Het is belangrijk om vooruit te kijken en te bezien in welke richting e-participatie zich gaat ontwikkelen.

Onderzoeksvraag

Welke ontwikkel- en onderzoeksvragen met betrekking tot de doorontwikkeling van digitale participatie komen uit de onderzoeksliteratuur én uit de praktijk naar voren?

Uitvoerende

Christine Bleijenberg (Haagse Hogeschool).

Voortgang

Afgerond.

Product

Essay 'doorontwikkeling online participatie' ([Link](#)).

3.4 Rol politici bij participatie

In het representatieve model van de democratie zijn politici en ambtenaren gewend om in veel dossiers een traditionele, controlerende rol aan te nemen. Het kan voor hen lastig zijn om die traditionele rol los te laten en een responsievere en interactievere rol op te nemen. Verwachtingen die vanuit de representatieve democratie aan het gedrag van politici en ambtenaren worden gesteld staan soms op gespannen voet met de verwachtingen vanuit de participatieve en deliberatieve democratie.

Onderzoeksvraag

Hoe gaan ambtenaren en politici met deze uitdagingen en spanningen om? Welke keuzes maken ze met betrekking tot hun rolinvulling?

Uitvoerenden

José Nederhand, Koen Migchelbrink en Jurian Edelenbos (Erasmus Universiteit Rotterdam).

Voortgang

Afgerond.

Producten

- Essay 'Participatie en overheid: dat vraagt om responsiviteit' ([Link](#)).
- Journalistiek artikel in 'Publiek Denken' ([Link](#)).

3.5 Weerstand tegen de rol van participatie

Om uiteenlopende redenen verzetten burgers, bedrijven en politici zich tegen transitie. Een beter inzicht in onderwerpen en vormen van weerstand van burgers tegen transitie kan daarom nuttig zijn voor participatie-professionals om participatie vorm te geven.

Onderzoeksvragen

Welk onderzoek naar weerstand bij participatie is er verricht is en wat dat heeft opgeleverd? Welke behoefte hebben praktijk-professionals aan praktische kennis, methoden en inzichten over weerstand bij participatie?

Uitvoerenden

Stephan Slingerland, Maxime Köse (SPA Sustainability).

Voortgang

Deels afgerond.

Producten

- Rapport 'Weerstand tegen transities en de rol van participatie – een verkennend onderzoek' ([Link](#)) (afgerond)
- Wetenschappelijk Artikel (lopend).

3.6 Toepassen van aanvaarde participatie inzichten in de participatiepraktijk – institutionele context.

Dit onderwerp hangt samen met het onderwerp genoemd in paragraaf 2.2. Dit thema kijkt niet naar de rol en keuzes van een individuele professional, maar zijn/haar relaties met de omgeving om hem/haar heen; naar de ruimte die professionals krijgen van bijvoorbeeld de opdrachtgever, van de organisatie waar de professional werkt of van de participanten. Zij hebben allemaal een mening over hoe je het participatieproces het best kunt inrichten.

Onderzoeksvraag

Welke terugkerende (d.w.z. structurele) relationele obstakels zijn er die het toepassen van participatie beginselen bemoeilijken?

Uitvoerenden

Marten Boekelo en Sylvia Breukers (Duneworks).

Voortgang

Afgerond.

Product

Rapport: 'Obstakels voor het toepassen van participatieprincipes. Een verkenning' ([Link](#)).

3.7 Vervallen onderzoeksthema's uit Kennisagenda 2021

Twee thema's die genoemd zijn in de Kennisagenda van 2021, kwamen niet meer terug in de gesprekken in het kennisnetwerk, noch op de POP1 bijeenkomst. Voor de volledigheid worden ze hier kort toegelicht.

Tegenspraak

Wanneer professionals in de praktijk gevraagd wordt naar succesfactoren voor samenwerken of participatie, benoemen zij vaak factoren als gemeenschappelijke basis, gedeelde belangen, collectieve doelen en gezamenlijke ambities. Het doel is om de neuzen dezelfde kant op te krijgen. Met gelijkgestemde en soortgelijke partijen en personen gaat het makkelijker en sneller, maar is de zoekruimte voor oplossingen beperkter.

Onderzoeksvraag:

Hoe is betekenisvolle tegenspraak te organiseren voor alle deelnemende partijen (dus zowel initiatiefnemer als tegenspreker als andere stakeholders)?

Participatie in de visievormingsfase

De planvormingsfase en uitvoeringsfase zijn meer uitgewerkt in tools en stappen. De visiefase is een vrijer proces waardoor het lastiger te instrumentaliseren is. Tegelijkertijd is participatie in deze fase evenzo belangrijk. Bijvoorbeeld bij de omgevingswet. Wellicht zijn de voorwaarden voor succesvolle visievorming anders. De vraag is dan welke waarden van het grootste belang zijn om een visievormingsproces succesvol te maken en welke waarden in deze fase minder belangrijk zijn. Responsiviteit, diversiteit, effectiviteit, behoorlijkheid en tegenwicht moeten allen een bepaalde rol spelen, maar het is niet duidelijk welk gewicht ze moeten worden toegekend.

Onderzoeksvraag: Welke waarden moeten op welke manier in de visievormingsfase van participatie worden verwerkt zodat het een succes wordt en wat betekent dit voor passende instrumenten en tools?

4 Actuele onderzoeksthema's (2023-2024)

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk komen de thema's aan de orde waarbinnen reeds onderzoek is gestart of op korte termijn zal worden gestart. De eerste twee onderwerpen waren al geagendeerd in de Kennisagenda 2021. De overige vier onderwerpen zijn onderwerpen die een onderzoeksvoucher hebben gekregen (zie paragraaf 2.3). Alle onderzoeken worden in 2024 afgerond.

4.2 Toepassen van aanvaarde participatie inzichten in de participatiepraktijk – individuele context (derde deel)

Zoals vermeld in paragraaf 3.2 is dit een langlopende studie. De eerste fase betrof het inventariseren en samenstellen van deze inzichten en vuistregels. Welke zijn er en zijn ze bekend? Deze fase is afgerond (publicatie). De tweede fase ging dieper in op waarom het toepassen zoveel lastiger is dan het formuleren en herkennen van vuistregels. Deze fase wordt in 2023 afgerond. De derde fase gaat over bij het overwinnen van de barrières en het omgaan met dilemma's die daarbij spelen.

Uiteindelijk zullen de resultaten van de drie fasen gebruikt worden als een basis voor het onderzoek naar het thema 'Repertoires van participatieprofessionals' (zie paragraaf 4.3).

Onderzoeksvraag

Hoe kan worden omgegaan met de obstakels die het toepassen van de bekende participatie-inzichten bemoeilijken?

Uitvoerenden

Martine de Jong (Twynstra Gudde, Merlijn van Hulst (Universiteit Tilburg) en Ingmar van Meerkerk (Erasmus Universiteit Rotterdam).

Startdatum

Voorjaar 2024

Afronding

Najaar 2024.

4.3 De repertoires van participatieprofessionals

Participatieprofessionals werken op de grens van organisaties om de binnen- en buitenwereld rond een opgave te verbinden. Soms zijn ze van één organisatie en behartigen ze dat belang naar buiten en het belang van de stakeholders naar binnen (enkelvoudig). Soms staan ze voor de opgave of de partijen samen (meervoudig) en soms vervullen ze een onafhankelijke positie tussen de partijen (neutraal).

Er is al enige tijd aandacht voor de praktijken van participatieprofessionals. Niet alleen wordt van participatieprofessionals verwacht dat ze de brug slaan naar allerlei soorten publieke, private en maatschappelijke partijen, maar ook dat ze in staat zijn de vertaalslag te maken en deze te faciliteren tussen verschillende werelden. In de literatuur worden ze daarom ook wel *coalition planners*, *best persons*, *brokers*, *mediators*, *webbers*, *boundary workers*, *boundary spanners*, *bricoleurs* of *in-betweeners* genoemd. En in de praktijk zijn het soms ook functies als omgevingsmanager, alliantiemanager, buurtregisseur, accountmanager, communicatieadviseur of procesmanager. Rollen die nodig zijn omdat elke organisatie een eigen stijl, cultuur, belang en tempo van werken heeft en die niet zonder meer samengaan met die van een andere organisatie waarmee samen wordt gewerkt. De opdracht van

participatieprofessionals is het voortdurend verbinden van de interne systematiek met de externe dynamiek, op zo'n manier dat ze elkaar versterken in plaats van beperken.

Er is wel onderzocht dat verbindende personen (als participatieprofessionals) katalysatoren kunnen zijn van vernieuwing en verandering, maar er is weinig onderzoek gedaan naar hoe zij deze rol vervullen. En er is met name weinig onderzoek gedaan naar de persoonlijkheidskenmerken en het gedrag van participatieprofessionals, hoe zij een situatie lezen en hoe zij schakelen tussen verschillende kanten van zichzelf in verschillende situaties met verschillende partijen.

Onderzoeksvraag

Welke stijlen of repertoires kunnen worden onderscheiden voor participatieprofessionals, in welke situatie is welk repertoire effectief en in hoeverre wordt hun effectiviteit bepaald door het situationeel schakelen hiertussen?

Uitvoerenden

Martine de Jong (Twynstra Gudde), Merlijn van Hulst (Universiteit Tilburg) en Ingmar van Meerkerk (Erasmus Universiteit Rotterdam).

Startdatum

Voorjaar 2024.

Afronding

Najaar 2024.

4.4 Fitting the forum to the fuss

De keuze tussen verschillende soorten participatiefora is terug te brengen tot een aantal uitdagingen waarmee participatieprofessionals te maken hebben. Die zijn samen te vatten onder de noemer 'fitting the forum to the fuss', een term van Sander en Goldberg. Zij hadden het vooral over de vraag of je een conflict het beste kunt beslechten door een gang naar de rechter of door een andere vorm van conflicthantering. Ze claimen dat je die vraag alleen kunt beantwoorden door goed naar het probleem te kijken waarover het conflict gaat: sommige lenen zich beter voor een rechterlijke uitspraak, andere voor arbitrage, en weer andere voor mediation.

Voor participatie over ingewikkelde maatschappelijke opgaven kunnen we iets soortgelijks zeggen: participatie werkt alleen wanneer het 'participatieforum' aansluit bij het probleem, 'the fuss'. Een burgerberaad met 100-150 deelnemers is soms heel passend, maar niet altijd en niet voor iedereen. Het kan juist heel belangrijk zijn om verschillende typen fora naast elkaar te laten bestaan. Eén enkele participatie inspanning is meestal niet voldoende. Dat maakt dat belangrijk is om verschillende groepen te benaderen – micro/macro, maar soms ook specifiekere subgroepen – en dat al die vormen op elkaar moeten inhaken. Daarom is het nodig om meer inzicht te krijgen in hoe je een participatietraject laat aansluiten bij 'the fuss' en mogelijke 'fora' die je daarvoor kan gebruiken.

We doen dat in dit project aan de hand van de termen 'micro-publiek' en 'macro-publiek'. De term 'publieken' is terug te voeren op de pragmatische filosofie van denkers als John Dewey. Hij claimde dat we het democratische proces zouden moeten organiseren rondom concrete publieke problemen waarmee groepen mensen in de samenleving te maken krijgen. Zo'n groep noemt hij 'een publiek'.

Onderzoeksvragen

1. Hoe ontstaan 'publieken' rondom problemen, en hoe kun je die op een pragmatische manier organiseren?

2. In welke situaties kun je het best micro- en macro-publieken betrekken bij beleidsvorming? Hoe kun je op basis van die afweging een participatieproces ontwerpen? Hoe combineer je verschillende participatievormen?
3. Hoe werkt de interactie van micro- en macropublieken door in de governance van beleidvormingsprocessen en in de betrokken gemeenschappen?

Uitvoerenden

Nederlands Platform Burgerparticipatie en Overheidsbeleid (NPBO), Public Mediation en Populytics.

Startdatum

Voorjaar 2023.

Afronding

Voorjaar 2024.

4.5 Q-methodology als participatietool

Voor veel bewoners is het uitdagend om hun waarden, voorkeuren en zorgen op een positieve manier onder woorden te brengen. Het alternatief is óf niet participeren óf op een reactionaire, emotionele manier jezelf uitdrukken. Voor participatie professionals is het uitdagend om deze vorm van expressie te interpreteren en te vertalen naar beleidstaal. Een gangbare publieke opvatting is dat emoties moeten worden gecorrigeerd door redenering. Dit leidt ertoe dat emotionele, reactionaire expressies vaak als irrationeel worden weggezet en bijvoorbeeld het label NIMBY krijgen. Een conclusie die beleidsmakers en bewoners niet verder helpt. Dit onderzoek heeft tot doel om het handelingsperspectief van bewoners in participatietrajecten te vergroten door bewoners te ondersteunen in het verwoorden van hun zorgen en verlangens, en om beleidsmakers te helpen om beleid beter te laten aansluiten op voorkeuren en waarden. De focus van het onderzoek is het gebruiken van onderzoeksmethode Q methodologie dat kwalitatieve en kwantitatieve data gebruikt en verschillende perspectieven op ingewikkelde, subjectieve problemen kan presenteren.

Onderzoeksvraag

Hoe kan Q-methodology worden toegepast door participatieprofessionals om bewoners hun waarden en voorkeuren te laten articuleren?

Uitvoerenden

B Methodology, de Technische Universiteit Delft en de Gemeente Zeewolde.

Startdatum

Voorjaar 2023.

Afronding

Voorjaar 2024.

4.6 Groei, bloei, conflict en ontmoeting

Nederland vergrijst en ontgroent. Voor ouderen wordt de wereld steeds kleiner: in de praktijk van gemeenten is het concept 'rollator-afstand' steeds belangrijker. Dit is een cirkel van 300 meter rondom je woonplek. Hoewel de cijfers over de nabije toekomst van het aantal ouderen in een wijk alarmerend zijn, en ook vanuit de Raad voor Samenleving (RVS) het nadrukkelijke advies komt om in co-creatie met bewoners aandacht te hebben voor buurtontwikkeling, als in: ontmoeting in de buurt en letterlijke inrichting van de straat (minder auto's, meer groen, meer speels en meer mogelijkheden tot fysieke beweging), lijkt de urgentie om iets te doen met deze ontwikkeling laag. De Raad voor Ouderen publiceerde

recent een rapport waarin gepleit werd voor een 'dorps' ontmoetingsplein in elke wijk. Maar hoe richt je die publieke ruimte nu in, waarbij je de perspectieven, wensen en behoeften van (oudere) bewoners goed meeneemt? Hoe richt je de ruimte participatief in, en wat kunnen we leren van mensen die hierin pionierden? Dit voorstel richt zich op een bewoners(groep) en participatieproces (buurtbudget) die graag willen leren mét de praktijk en wetenschap, vanuit alle perspectieven, om lessen te trekken voor de toekomst en participatieprofessionals handvatten te geven voor succesvolle participatietrajecten.

Onderzoeksvraag

Wat zijn de ervaringen van diverse betrokkenen (initiatiefnemer, bewoners, partners in de wijk, gemeente) bij het participatieproces rondom gezamenlijk inrichten van openbare ruimte met bewoners op het gebied van proces, conflict en succesbeleving en het (bedoelde en onbedoelde) resultaat van dit participatieproces?

Uitvoerenden

De Vrije Universiteit Amsterdam, Centrum voor Cliëntenervaringen, Welzijnsorganisatie Dynamo Amsterdam en Vormvinder.

Startdatum

Voorjaar 2023.

Afronding

Voorjaar 2024.

4.7 Het maatschappelijk rendement van digitale participatie

Met de opkomst van digitale participatie platformen in combinatie met social media, is de drempel verlaagd en kan veel sneller over meer en specifiekere data worden beschikt. Bovendien kan deze data worden verrijkt met andere relevante data en geanalyseerd. In de praktijk wordt hier echter nog weinig gebruik van gemaakt. Uit de POP1 op 2 februari 2023, bleek bovendien dat binnen (lagere) overheden de vrees bestaat dat participatie leidt tot vertraging van de uitvoeringsprocessen en hoge kosten met zich meebrengt. Hierdoor wordt een groot deel van het bovenstaande potentieel mogelijk niet verzilverd. Een te ontwikkelen quickscan brengt dit potentieel van maatschappelijke baten in kaart voor de woningbouw opgave. Uiteindelijk leidt effectievere participatie tot versnelde uitvoering van de woningbouwopgave.

Onderzoeksvraag

Hoe kan een uniforme (online) tool worden gebouwd die voor Gemeenten voor 5 criteria een MKBA quickscan uitvoert waarmee beleidsmakers gratis en transparant advies wordt gegeven over de maatschappelijke impact (in €) van een digitaal participatie traject voor hun casus?

Uitvoerenden

HAS Green Academy, Smarticipatie, de Gemeente Etten-Leur en Ruimteschepper.

Startdatum

Voorjaar 2023.

Afronding

Voorjaar 2024.

5 Mogelijke toekomstige onderzoeksthema's (2024-)

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden thema's en onderzoeksvragen *geagendeerd*. Beleidsmedewerkers, onderzoekers én praktijk professionals zijn van mening dat dit thema's en onderzoeksvragen zijn die voldoende urgentie hebben en belangrijk genoeg zijn om opgenomen te worden in deze agenda. Er is echter nog geen onderzoek gestart naar deze thema's en onderzoeksvragen maar mogelijk zal dit in 2024 wel gebeuren. Dit is o.a. afhankelijk van het betrekken van verschillende partijen die zowel de nadere inhoudelijke uitwerking als het regelen van budget op zich willen nemen. Het kennisnetwerk zal zich hiervoor inzetten. Zoals in paragraaf 2.3 reeds vermeld is, zijn deze thema's en onderzoeksvragen samengesteld door gebruik te maken van de volgende bronnen:

- de Kennisagenda Participatie 2021;
- de bijeenkomst participatie-professionals (POP1, n=110) van februari 2023 inclusief de enquête die daarvoor is rondgezonden (n=95);
- persoonlijke en groepsgesprekken met een groot aantal deelnemers in het netwerk van participatie-professionals n=ca.70).

Deze bronnen leveren een brede waaier aan onderzoeksonderwerpen op. Om deze onderwerpen overzichtelijk te maken zijn de mogelijke toekomstige onderzoeksvragen geclusterd in vier thema's:

1. De rol en positie van de politiek, overheid en bestuurders bij participatie

De relatie tussen overheid en participatie is een fundamenteel aspect van democratische samenlevingen; het gaat immers over de actieve betrokkenheid van burgers en bedrijven bij de besluitvormingsprocessen en activiteiten van hun overheid. Deze relatie is een hoeksteen van de democratie en heeft verstrekkende gevolgen voor het functioneren en de legitimiteit van een regering. De overheid is vaak, maar niet altijd, de initiator van het besluitvormingsproces. Steeds vaker nemen burgers het voortouw of zijn de verhoudingen niet zo scherp.

2. De rol en positie van de belanghebbenden/participanten

De specifieke rol en positie van belanghebbenden worden meestal gedefinieerd in het kader van het participatieproces zelf én interactie met de (potentiële) deelnemers zelf. Het is belangrijk dat deze rollen en posities duidelijk worden gecommuniceerd en dat verwachtingen worden afgestemd om het participatieproces soepel te laten verlopen en het vertrouwen van alle betrokkenen te behouden. Inclusiviteit, respect voor verschillende perspectieven en transparantie zijn sleutelbeginselen om ervoor te zorgen dat participatieprocessen effectief zijn en positieve resultaten opleveren.

3. De rol, competenties en positie van de participatieprofessional

Het succes van participatie hangt vaak af van de deskundigheid en het engagement van participatieprofessionals. Ze kunnen helpen bij het creëren van een participatieproces dat zowel rechtvaardig als effectief is, dat voldoet aan de wettelijke vereisten en beleidskaders van het overheidsbestuur én aan de wensen en verlangens van de samenleving. Het is belangrijk dat participatieprofessionals nauw samenwerken met alle belanghebbenden om een evenwichtig en inclusief proces te waarborgen.

4. Het proces van ontwerpen van- en samenwerken in een participatieproces

Het proces van het ontwerpen en faciliteren van een participatieproces vereist zorgvuldige planning en samenwerking om ervoor te zorgen dat alle belanghebbenden

betrokken kunnen worden en effectief kunnen deelnemen. Effectieve samenwerking tussen degenen die het proces leiden en alle belanghebbenden is essentieel om te zorgen voor succesvolle betrokkenheid en om de doelstellingen van het proces te bereiken.

Deze Kennisagenda schrijft niets voor maar geeft in dit hoofdstuk een overzicht van onderzoeksthema's en vragen die op het ogenblik leven bij participatie-professionals in onderzoek en praktijk. Het doel is inspiratie bieden, praktisch onderzoek te stimuleren om zo het vakgebied participatie verder te helpen ontwikkelen. Aan het overzicht is geen bepaalde hiërarchie toegekend.

5.2 De rol en positie van de politiek, overheid en bestuurders bij participatie

Ambtenaren en participanten die bedreigd worden

Sommige thema's die gevoelig liggen in de maatschappij roepen veel emoties op bij deelnemers aan een participatietraject. Ambtenaren maar ook onder meer leden van burgerwerkgroepen hebben vrees voor bedreigingen en kunnen ook daadwerkelijk bedreigd worden. Hoe kan in deze situaties het best gehandeld worden? Worden bepaalde doelgroepen, of alleen hun vertegenwoordigers, uitgesloten van deelname? Maar daarmee gaat ook hun stem verloren. Wie bepaalt waar 'de grens' ligt en wie acteert daarop en wat zijn dan de maatregelen? Hoe gevoelig ligt dit in situaties waarin de bedreigden en de bedreigende in elkaar nabijheid wonen?

Participatiedilemma's en de samenhang met politiek-bestuurlijke afwegingen

Participatiedilemma's zijn situaties waarin politieke en bestuurlijke overwegingen botsen met de wens om burgers en belanghebbenden actief te betrekken bij besluitvormingsprocessen. Enkele participatiedilemma's die verband houden met politiek-bestuurlijke afwegingen zijn:

- representativiteit en inclusiviteit: politici en bestuurders moeten vaak beslissen hoe ze participatie vormgeven. Moeten ze zich richten op representatieve participatie, waarbij slechts een selecte groep belanghebbenden wordt betrokken om efficiëntie te waarborgen, of moeten ze proberen een meer inclusief proces te creëren dat een breder scala aan stemmen betreft, zelfs als dit tijdrovender en complexer is? Of moeten sommige fasen meer representatief en andere fasen meer inclusief zijn?;
- impact op besluitvorming: het dilemma hier is hoeveel invloed de deelnemers aan participatieprocessen daadwerkelijk moeten hebben op de uiteindelijke besluitvorming. Politici en bestuurders moeten afwegen in hoeverre ze bereid zijn om beslissingen te delegeren aan burgers en belanghebbenden, en hoeveel beslissingsbevoegdheid ze zelf willen behouden;
- tijd en middelen: participatieprocessen vereisen vaak aanzienlijke tijd, middelen en inzet van zowel ambtenaren als deelnemers. Politici en bestuurders moeten beslissen hoeveel van deze middelen ze willen toewijzen aan participatie-inspanningen in vergelijking met andere bestuurlijke taken.

Hoe kunnen bestuurders met deze dilemma's omgaan?

Het schakelen van netwerkende/faciliterende overheid in relatie tot politieke besluitvorming.

Het schakelen tussen verschillende overheidsrollen, zoals de netwerkende, faciliterende, presterende, rechtmatige en responsieve overheid, is een belangrijk concept in het moderne openbaar bestuur. Deze rollen weerspiegelen verschillende benaderingen die overheidsinstanties kunnen aannemen om effectief te functioneren en te voldoen aan de behoeften van de samenleving. Maar hoe en wanneer moet je schakelen tussen deze rollen?

Participatie en de interne overheidsorganisatie

Het betrekken van de interne overheidsorganisatie bij het standaardiseren van participatie is essentieel voor een succesvol participatieproces. Maar hoe verleidt je collega's die terughoudend zijn over participatie om toch trajecten te organiseren. Hoe neem bijvoorbeeld je raad en college mee in dit proces? Hoe zorg je dat er in (bestaande) gedragsregels, beleidslijnen, procedures en richtlijnen afspraken over participatie wordt opgenomen zodat participatie 'het nieuwe normaal' wordt in de dagelijkse activiteiten? In welke mate kan dat participatieproces bijvoorbeeld vorm krijgen in de procedurele mal van het gemeentebestuur?

Overvragen ambtelijke organisaties door actiegroepen en belangenorganisaties.

Overvraging van ambtelijke organisaties door actiegroepen en belangenorganisaties is een fenomeen dat zich voordoet wanneer deze groepen een aanzienlijke druk uitoefenen om aan hun eisen en verzoeken te voldoen. Dat kan in de vorm van lobbyen en pressie uitoefenen, juridische stappen, overmatige informatie verzoeken of media-aandacht.

Hoe zorg je dat het evenwicht tussen de rechten van actiegroepen en belangenorganisaties en de operationele efficiëntie van ambtelijke organisaties kan gehandhaafd?

Participatie binnen en buiten de overheid

Waar ligt de balans en volgorde tussen participatie buiten en binnen de overheid? Binnen de overheid worden er beslissingen genomen die tot stand zijn gekomen na jarenlang overleg tussen verschillende overheden. Soms is gedurende overleg ook al met NGO's en/of belangvertegenwoordigers gesproken. Het is dan (bestuurlijk) lastig om na al deze inspanningen binnen de overheid, het (tussen) besluit weer volledig 'open' aan de buitenwereld voor te leggen. Gaat de besluitvormende taak van de overheid dan niet te veel verloren. Hoe vind je de balans tussen binnen en buiten? Welke volgorde kies je en hoe bepaal je dat? Kun je dat van te voren bepalen?

5.3 De rol en positie van de belanghebbenden/participanten

Hoe ver gaat de ondersteuning van (potentiële/relevante) participanten?

Veel ngo's die zich bezighouden met thema's zoals rondom milieu hebben gebrek aan financiële middelen, waardoor participatie lastig te organiseren is. Hier kan een belangrijke stem verloren gaan.

Wat is het effect van betalen/andere vormen van ondersteuning voor deelname aan participatie-projecten? Wanneer is dit wel of niet wenselijk? Hoe staat dit in verhouding tot de participatie bereidheid? Hoe ver moet de initiatiefnemer gaan in het identificeren/activeren van (potentiële) stakeholders?

Hoe kun je belangen zonder eigen stem betrekken?

In participatieprocessen wil je alle belanghebbenden betrekken, maar soms zijn er belangen waar je rekening mee moet of wilt houden die zelf geen vertegenwoordigende stem hebben. Voorbeelden zijn 'de natuur', de ongeboren generatie, de Noordzee. Wat betekent dit voor hun stem in een participatieproces?

Uitgesloten doelgroepen

Sommige doelgroepen die wel effecten ondervinden van het beleid in het fysieke domein participeren niet doordat ze bijvoorbeeld de Nederlandse taal bijvoorbeeld niet machtig, kunnen niet lezen of schrijven, of lichamelijke of geestelijke klachten hebben. Hoe kun je hen goed betrekken bij participatie zonder onredelijke gevolgen voor de organisatie van het participatietraject?

Het kennisniveau dat nodig is bij technische projecten

Niet alle burgers, ambtenaren, bestuurders en andere participanten hebben dezelfde mate van kennis of capaciteit om deel te nemen aan complexe beleidsdiscussies. Overwogen moet

worden hoe ervoor gezorgd kan worden dat alle participanten toegang hebben tot de nodige informatie en ondersteuning om effectief deel te nemen. Voor sommige projecten is veel technische kennis nodig om er werkelijk iets over te kunnen zeggen. Kun je deze informatie op een begrijpelijke manier bij participanten krijgen of zijn door deze vereisten sommige mensen automatisch uitgesloten van deelname?

Mandaat en representatie koepelorganisaties

Er zijn grote groepen die gerepresenteerd worden door koepelorganisaties. Hierbij kun je de vraag stellen of individuele burgers die geraakt worden nog genoeg gerepresenteerd worden door deze organisaties. Hoe laat je de koepelorganisatie duidelijk maken dat zij de belangen van een grote groep vertegenwoordigen? Hoe check je of een koepelorganisatie echt een bepaalde doelgroep representeert?

Relatie stakeholder opbouwen en onderhouden bij niet acute en urgente zaken

Goed relatiemanagement is een belangrijke basis voor participatie, maar is niet urgent. Dat wordt het pas zodra er een plan/besluit komt. Is het dan niet eigenlijk al te 'te laat'. Hoe maak je relatie en stakeholdermanagement urgenter ten dienste van goede participatie? Hoe kun je hier op een efficiënte manier in investeren? Hoe bouw je slim sámen aan een netwerk vanuit je organisatie?

Grote vs. kleine stakeholders- nieuwe vs. oude stakeholders

Hoe verdeel je het werk over verschillende stakeholders? Hoe zorg je voor goede verhoudingen qua inspraak tussen grote en kleine stakeholders? Dit kan gaan over de grootte van de stakeholders, maar ook vooral over nieuwe vs. oude organisaties or een verschil aan draagvlak/achterban.

Hoe zorg je voor een gelijk speelveld?

Hoe zorg je dat iedereen gehoord wordt/zich gehoord voelt? Hoe zorg je dat je de juiste groepen betreft? Hoe ver ga je erin om gelijk speelveld te creëren? Je kan het heel breed trekken en het kan nooit helemaal gelijk worden. Is het wel haalbaar om een gelijk speelveld te creëren? Hoe bepaal je of er een gelijk speelveld is? Hoe betrek je de zwijgende meerderheid? Moet er wel een gelijk speelveld zijn?

5.4 De rol, competenties en positie van de participatieprofessional

Gebrek aan zicht op informele processen rondom participatie

Gebrek aan (in)zicht kan ontstaan door onder meer gebrek aan documentatie: informele processen worden meestal niet vastgelegd in formele documenten of verslagen. Dit maakt het moeilijk om te begrijpen hoe mensen betrokken zijn en welke invloed ze hebben. Daarnaast kunnen informele processen afhankelijk zijn van sociale netwerken, relaties en cultuur, van verborgen motieven of gedomineerd worden door personen of groepen met bepaalde macht of invloed, zelfs als ze officieel geen leidende rol spelen. Dit kan de besluitvorming vertroebelen.

Hier heeft de participatieprofessional vaak geen zicht op en kan het effect daarvan niet meten. Hoe kan de professional hier mee omgaan?

Vakmanschap van de participatieprofessional

Competenties zijn van vitaal belang om ervoor te zorgen dat participatieprocessen goed worden beheerd, inclusief zijn en leiden tot positieve resultaten. Zijn er bepaalde competenties en vaardigheden die als minimumeisen zouden moeten worden gesteld aan participatieprofessionals om effectief te kunnen opereren in hun rol. Moet er een norm of standaard worden ontwikkeld? Welke competenties zouden dan daarin moeten worden opgenomen? Hoe kunnen we de professionals van de toekomst zo opleiden dat ze meer sensitief zijn voor participatieprocessen?

Toepassen participatie onder politieke of bestuurlijk druk

Het toepassen van participatie onder hoge druk kan een uitdagende taak zijn. Geregeld is er in de tijdsplanning weinig politieke/bestuurlijke ruimte om een kwalitatief goed participatieproces uit te voeren. Hoe ga je hiermee om? Wanneer zeg je 'nee'? Zijn er minimale criteria waaraan een participatieproces moet voldoen? Zijn dat praktische of ethische criteria of beide?

5.5 Het proces van ontwerpen van- en samenwerken in een participatieproces

Stakeholders die (tussentijds) buiten het 'officiële' participatieproces in actie komen?

Hoe zorg je dat alle stemmen alsnog meegenomen worden in een besluit als tussentijds stakeholders uit het participatieproces stappen? En hoe ga je om met de eerder en samen de uitgetreden stakeholder bereikte resultaten? Hoe ga je om met mensen die ondanks (deelname aan) een goed verlopen participatieproces via bijvoorbeeld de gemeenteraad of wethouder toch hun gelijk (proberen) te halen? Hoe kun je de samenleving veerkrachtig houden?

Omgaan met vertrouwelijke informatie vs. openheid en transparantie

Bij sommige besluitvormingsprocessen is vertrouwelijkheid van essentieel belang, bijvoorbeeld bij onderhandelingen over gevoelige kwesties. Dit kan botsen met de wens om het proces zo transparant mogelijk te houden voor het publiek. Het dilemma is hoeveel informatie gedeeld moet worden en wanneer. Hoe vind je die balans?

Leren van (langdurige) participatie processen en experimenten.

Wanneer er informatie is opgehaald door middel van participatieve methoden, wordt de opgedane kennis en vaardigheden er daarna weinig toegepast in met name langdurige projecten. Vaak is er hoge druk en worden de nieuwe inzichten te weinig gebruikt. Daarnaast is er ook weinig speelruimte om langdurige en/of nieuwe experimenten op te zetten. Hoe kunnen de lessen en inzichten die worden opgedaan in participatieprocessen effectief worden gedocumenteerd en overgedragen aan andere gemeenschappen of organisaties?

Het voorkomen en omgaan met conflicten in participatieprocessen

Het voorkomen en effectief omgaan met conflicten in participatieprocessen is van cruciaal belang om ervoor te zorgen dat deze processen soepel verlopen en leiden tot constructieve resultaten. Het is belangrijk op te merken dat conflicten niet per se negatief zijn. In sommige gevallen kunnen ze leiden tot betere oplossingen en verbeterde betrokkenheid als ze effectief worden beheerd. Het vermogen om conflicten constructief aan te pakken, kan de kracht van participatieprocessen vergroten en bijdragen aan duurzame oplossingen en resultaten. Maar hoe doe je dat? En hoe kun je vroegtijdig inschatten of een conflict meerwaarde op kan leveren?

De kosten en baten van het voeren van een participatieproces

Het in kaart brengen van de kosten en baten van participatie op voorhand kan complex zijn, maar het is van belang om goed geïnformeerde beslissingen te nemen over de vorm en omvang van participatieprocessen. Hoe kunnen we deze kosten en baten van de wijze van participatie vooraf eenduidig in kaart brengen zodat duidelijker wordt niet alleen hoe hoog de kosten en baten zijn maar ook bij welke partijen de verschillende kosten en baten komen te liggen? Het is belangrijk om op te merken dat kosten en baten niet alleen financieel kunnen zijn. Er zijn ook immateriële kosten en baten, zoals verbeterde transparantie, vertrouwen en democratische legitimiteit. Deze aspecten kunnen moeilijker te kwantificeren zijn, maar ze zijn niet minder belangrijk.

Inclusiviteit en representativiteit bij online/offline participatie-methoden

Het onderzoeken van inclusiviteit en representativiteit bij de keuze voor een specifiek participatieproces is essentieel om ervoor te zorgen dat besluitvorming en betrokkenheid eerlijk en effectief zijn. Elke methode is meer of minder toegankelijk voor bepaalde bevolkingsgroepen of bereikt een bepaalde bevolkingsgroep minder of meer. Kies je voor online of offline, of ontkom je niet aan een combinatie om alle doelgroepen te bereiken. Wat zijn de belangrijkste barrières voor deelname aan online participatie voor specifieke bevolkingsgroepen, en welke strategieën kunnen deze barrières verminderen of overwinnen? Hoe kunnen online participatie-inspanningen specifiek worden afgestemd op de behoeften van minderheidsgroepen? Wat zijn de implicaties van het combineren van online en offline participatiemethoden voor representativiteit, en hoe kunnen deze twee benaderingen het beste worden geïntegreerd?

De affectieve/ emotionele aspecten van (deelname aan) participatie.

Het onderzoeken van de affectieve en emotionele aspecten van participatie kan inzicht geven in de motivaties, ervaringen en impact van deelnemers. Welke emotionele factoren spelen een rol bij hun beslissing om betrokken te zijn? Hoe beïnvloeden positieve emoties zoals enthousiasme, empathie en optimisme de mate van betrokkenheid en actieve participatie van individuen? Welke rol spelen negatieve emoties zoals angst, wantrouwen en frustratie bij het verminderen van de bereidheid van mensen om deel te nemen aan participatie? Wat zijn de emotionele gevolgen van teleurstelling of ontevredenheid met de resultaten van participatieprocessen, en hoe kunnen deze negatieve emoties worden aangepakt en verminderd?

Morele dilemma's bij participatie

Morele dilemma's bij participatie kunnen ontstaan wanneer er conflicterende morele waarden, principes of belangen in het spel zijn tijdens het betrekken van belanghebbenden in participatieprocessen. Het omgaan met deze morele dilemma's vereist zorgvuldige afweging, ethisch leiderschap en het vinden van een evenwicht tussen conflicterende waarden en principes. Een voorbeeld is gelijkheid versus rechtvaardigheid: het conflict tussen gelijke behandeling van alle deelnemers en het rechtzetten van historische ongelijkheden of het aanpakken van specifieke behoeften van gemarginaliseerde groepen. Kunnen ethische richtlijnen en kaders helpen bij het omgaan met deze dilemma's?

Onderbouwing nut en noodzaak en toegevoegde waarde van (een specifiek) participatie (proces).

Het nut, de noodzaak en de toegevoegde waarde van participatie in besluitvormingsprocessen zijn cruciaal om te begrijpen, omdat participatie kan bijdragen aan effectievere, rechtvaardigere en duurzamere beslissingen en beleidsvorming. Hoe kunnen we de nut en noodzaak het beste onderbouwen?

Participatie is bovendien niet de heilige graal voor elk plan of beleid. Als er bijvoorbeeld geen werkelijke ruimte is om door middel van het participatieproces invloed uit te oefenen op het plan of beleid organiseer je een teleurstelling. Dan is het legitiem om geen participatieproces te organiseren. Maar hoe leg je dat uit aan de potentiële initiators en potentiële deelnemers?

Rol van participatie bij transitieopgaven

Participatie speelt een cruciale rol bij transities, omdat het bijdraagt aan het betrekken van belanghebbenden, het vergroten van acceptatie en het bevorderen van de succesvolle implementatie van veranderingen in verschillende contexten, zoals milieutransities, technologische transitie en sociale transitie. Hoe kan deze rol meer geëxpliciteerd worden?

Participatie in de Omgevingswet

De Omgevingswet, die in Nederland in 2024 wordt ingevoerd, heeft tot doel het regelgevingskader voor de fysieke leefomgeving te vereenvoudigen en te integreren. Deze

wet heeft invloed op de manier waarop participatie wordt georganiseerd en uitgevoerd in verband met ruimtelijke ordening en omgevingsbeheer. Dit levert een nieuwe reeks onderzoeksvragen op. Hoe effectief zijn de nieuwe participatiemechanismen die worden geïntroduceerd onder de Omgevingswet bij het betrekken van belanghebbenden bij besluitvormingsprocessen? Hoe beïnvloedt de participatie onder de Omgevingswet daadwerkelijk de beleidsvorming en besluitvorming met betrekking tot ruimtelijke ordening en de fysieke leefomgeving? Welke juridische en ethische vraagstukken doen zich voor bij participatie onder de Omgevingswet, met name met betrekking tot privacy, gegevensbescherming en belangenconflicten?

6 Colofon

Titel	Kennisagenda Participatie
Versienummer	1.0 (20240111.08)
Datum	januari 2024
Status	Openbaar
Auteurs	Carina Wiekens , Hanzehogeschool Groningen, Centre of Expertise Energy & Academie voor Sociale Studies. Vivian Visser en Koen Migchelbrink , Erasmus Universiteit Rotterdam, Departement Bestuurskunde en Sociologie. Claartje Brons , ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Directie Democratie en Bestuur. Tom Schuurmans en Felix Wolf (eindredactie), Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, Directie Participatie.
Contactpersoon	Felix Wolf Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, Directie Participatie Rijnstraat 8 2515 XP Den Haag Postbus 20901 2500 EX Den Haag E felix.wolf@minienw.nl T 06 11254139